

„AZT HISZEM, LE KELL ÜLNI A TÉREN EGY PADRA.”

Pontos és egyéni képét írja meg a városnak. Halála előtt nem sokkal írta, ars poeticának is beillő vallomását:

Miért írok?

Értük.

A lerongyolódott házakért.

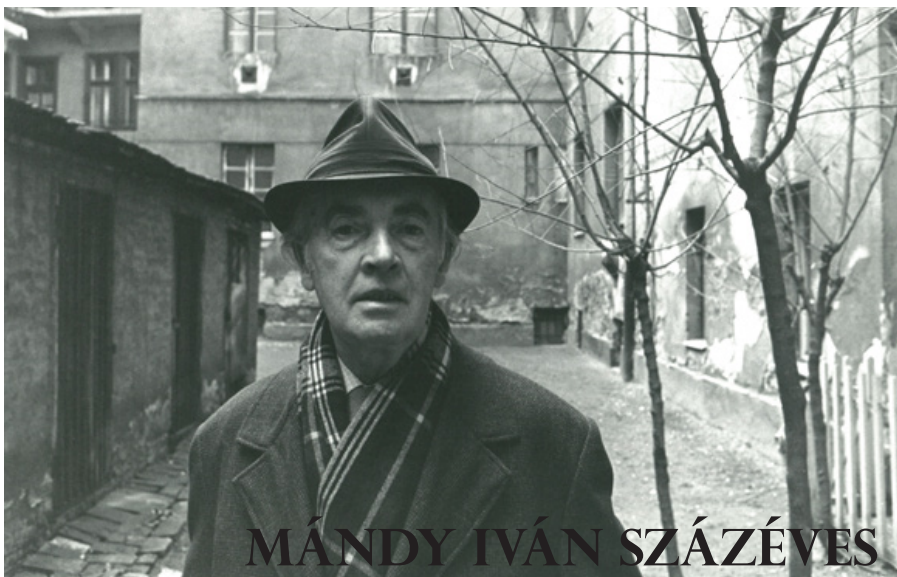
A megvakult ablakokért.

Az udvarokért.

A gangokért.

Az ecetfáért.

*A sötét kapualjért,
ahova az Isten behúzódott.*

Ha Mándy – akkor mozi. Ha Mándy – akkor foci. Ha Mándy – akkor presszó.

Ha Mándy – akkor Pest.

Hiába határozza el az ember, hogy úgy fog a Mándy-jubileum kapcsán írni, hogy ne a szokásos közhelyeket mondja el, ez szinte lehetetlen. Mert a közhelyek sokszor igazak. De szerencsére már tudjuk azt is, hogy *Mándy Iván* (ha nem kis szorongással is), de bizony utazott, és nemcsak hogy átment Budára, hanem képes volt a Balatonnál vagy akár külföldön is nyaralni. Aztán azt is, hogy bár legendásan nem szeretett levelezni, mégis gazdag és szórakoztató összeállítás jelenhetett meg nemrégiben vele-róla. Hogy szeretett és tudott beszélgetni az utcán idegekkel vagy a Keletiben hajléktalanokkal, de boldogan fogadta azt is, ha valaki a Művészen vagy a Lukácsban leült asztalához. Hogy íróként szívesen hallgatta a pincérok élet-történeteit – gyűjtve az anyagot a cukrászdai elbeszélésekből. Nagyon sok barátja volt, és nem csak irodalmárok: filmesek, képzőművészek is. Például *Mácsai István*, a festő. Mi kötötte össze őket? Talán a város, melyben éltek. Meg az együtt töltött szilveszterek, vacsorák, a közös nyaralások Szigligeten.

Szerette a mozit, a filmeket. Szerepelt is: vagy épp csak feltűnt, átment a színen a Csutak a mikrofon előtt-ben, vagy orvost játszott *Szabó István Szerelmesfilmjében*. A sorra bezárt kis kopott pesti mozik védelme mellé állt – ki, ha nem ő. Halála előtti utolsó estéjén is *Buster Keaton* faarcát nézte a Toldi moziban.

1918. december 23-án, Budapesten született. A Jézuska hozta „Jancsit”, ahogy a családban hívták. Az Iván nevet édesapja adta neki, kedves írója, *Turgenyev* után. De a rokonok, barátok azt mondták, hogy egy rendes magyar kisfiút nem hívnak Ivánnak. Édesapja, *Mándy Gyula*, „a hírlap nélküli hírlapíró”, különleges figura. Újságíró, költő-író, de még inkább életművész, mindenkit ismert vagy ismerni vélte a korabeli budapesti (nemcsak) irodalmi életben. Remek kapcsolatokkal rendelkezett, megjelent két verseskötete – fia az írói indulását neki köszönhette, segítette tanácsaival a pályakezdő Mándyt.

„*Nem szívesen emlékszik vissza azokra az időkre, amikor még az apja javígtatta első novelláit. És egyáltalán elmagyarázta, hogy nem kell mindent olyan aprólékos részletességgel leírni. Akár tetszik, akár nem, mégiscsak az apától hallott először a kihagyásos ábrázolásról.*”

Támogatta terveit, micsoda atyai támogatás az, amikor a 16 éves Mándy bejelenti, nem megy többet iskolába (mert hülyeségnek tartja), s erre édesapja azt válaszolja, hogy rendben, hiszen te író vagy!

„*Akárhogy is, belőle nyílt meg minden. Utcák és terek, kapualjak és udvarok, kávéházak, mozik, futballpályák és szerkesztőségi folyosók. Pincérek és hírlapírók keringtek körülötte. Pengeárusok, ügynökök, ácsorgók és bámészkodók. És nők! Mennyi nő!*”

Édesanyja, *Alfay Ilona* az OTI tisztviselőjeként dolgozott, de tőle sem állt távol a lírai tehetség. Egy interjúban mesélte el Mándy, hogy édesanyja az általa elnevezett s e nevekkel jellemzett Tisza Kálmán téri fákról mesélt neki.

„*Aki a modernségben továbbvitt, az furcsa módon nem az apám volt, hanem az anyám. Ő fedezte fel a téren a fákat és nevezte el Világcsavargójának, Őslinknek, különféle alakoknak látta és láttatta őket. Ebből írtam meg később a Fától fáig című novellát.*”

Szülei házassága nem alakult szerencsésen, Mándy apjának bohémsága egyáltalán nem illett bele egy „rendes család” életmódjába. Válásuk után eleinte továbbra is édesanyjával élt a Gyár utca 1-ben (ma Jókai utca). Később, már az édesapjával

töltött időszakban, különböző szállodákban laktak, sőt előfordult az is, hogy az éjszaka-t egy moziban töltötték. A Kenyérmező utcában levő Adriában volt az otthonuk a legtovább, de ezen kívül a környék, illetve a város számtalan más hoteljében, hónapos szobáiban megfordultak. Ez leginkább attól függött, hogy az apa melyik ismerősétől kaphatott segítséget. Mert pénze általában nem volt. Anyagiilag és érzelmiileg is nagyon nehéz évek ezek. Előfordult, hogy éheztek, hogy se bútoruk se ruhájuk nem volt. Kisfiúként Mándy sokat volt ekkoriban egyedül. Ám mégis nagyon sokat köszönhetett ennek az időszaknak és édesapjának. Ekkor ismerkedett meg például a mozik, a kávéházak világával. Édesapjának állít emléket a *Mi az, öreg?* című írása, az együtt töltött évekről pedig a *Francia kulcs* című regény szól.

„A szállodáról szólt az írás, a *Hotel Adriáról*. A szerkesztő úrról, meg a fiáról. A szerkesztő úr semmit se szerkeszt, nincs is lapnál. Olyan szabadúszóféle, egy-egy cikket, riportot igyekszik elhelyezni, és ez nem könnyű dolog. De ha fölhalt némi pénzt, moziba mennek a fiúval. Ez a fiú semmi egyebet nem csinál, mint az apját várja abban a szállodai szobában. A várako-

zásokat, a csendes éhezéseket csak egyvalami feledteti el: a mozi. Apa jelenti a mozi világát.”

Iskoláit ekkoriban (az 1934/35-ös tanévben) hagyja félbe, írásai 1937-től jelentek meg. Első, szüleinek ajánlott könyve 1943-ban jelent meg, *A csőszház* címmel.

A Mándy Gyulával töltött évek után újra édesanyjával élt, immár a hosszú évtizedekig

az otthont jelentő Fiumei út 25-ben, a Teleki tér sarkán álló OTI-házban. Innen majd csak 1984-ben költözik el feleségével, az Aulich utcába, a Batthyány örökmécsesre néző lakásba.

A második világháborút, Budapest ostromát, édesapja segítségével vészelte át. Mándy Gyula, ha kellett, márpedig kellett, megjelent fia helyett a sorozóbizottság előtt,

orvosi leleteket lopkodott össze, hogy igazolja: alkalmatlan a katonai szolgálatra, és a János kórházban meg a Csengery utcai Chari-té kórházban biztosított számára menedéket.

A fiatal Mándy az 1950-es években az Újhold köréhez tartozott. Barátai között találjuk Lakatos Istvánt, Rába Györgyöt, Vidor Miklóst, Végh Györgyöt, Határ Győzőt, Kálnoky Lászlót, Rubin Szilárdot. A folyóirat első számú prózáírójának számított, a prózarovat szerkesztője volt. (Bár, ahogy azt *Darvasi Ferenc* irodalomtörténész megjegyzi, hamarosan kiderült: a szerkesztői munka nem neki való.)

Közismert, hogy az újhaldások körének találkozóhelye a Károlyi kert szomszédságában található Darling eszpresszó. Mándy talán első igazi törzshelye. Ekkoriban, a szilencium éveit alatti előadásokat tartottak vidéken, átdolgozásokat készítettek a rádió vagy az ifjúság számára, más néven megjelenő írásokon dolgoztak – így tudtak szegényesen megélni. Ebben az időben születnek rövid bábjátékai, rádiójátékai, a Robin Hood-átirat (melyben Robin olyan „mándysan” sétálgat és szemlélődik az erdőben, mintha semmi veszély nem fenyegetné), az Egy festő ifjúsága és még több hasonló kötet. Ezekről az évekről szól, szinte dokumentarista hitelességgel a *Fabulya feleségei* című regény és a később született *Előadók, társszerzők* című kötet.

1954-től szabadúszó írónak számított, nem vállalt állást többé. Ettől kezdve folya-

matosan jelentek meg írásai, könyvei. 1969-ben József Attila-díjat kapott, majd ezt követően részesült szinte minden hivatalos és nem hivatalos elismerésben a Kossuth-díjtól (1988) kezdve a Getz Corporation vagy a Soros Alapítvány életműdíján át az Írók boltja Úveggyőző-díjáig.

Számos novelláskötete, regénye jelent meg, hangjátékaival gyakran találkozhatott a rádióhallgató közönség. Több művéből készült film, a Régi idők focija és Minarik Ede alakja máig kultikus eleme a közmelegzetnek. A televízió évtizedeken át gyakran vetítette az ifjúsági regényeiből készült filmeket, A locsolókocsit és a Csutak-történeteket.

Dolgozni kell, nincs más. Meg hűnek maradni ezekhez a sokat szenvedett terekhez, utcákhoz.

Mándy Iván Budapest írója. Olyan arcát mutatja meg a fővárosnak, amely nélkül nem érthetjük meg igazán, sokszor olyan alakokat, olyan helyszíneket örökít meg, amelyek mára örökre eltűntek. Mégis távol áll tőle a hamis nosztalgia, a ma divatos retro-életérzést is hiába keressük műveiben.

A város írója volt, amelyben élt, s mely éppúgy élt őbenne is. Jellegzetes motívumai, a házak-udvarok, ecetfák, erkélyek és kariatidák, gangok és kerítések, pincék, terek és padok, cukrászdák és presszók... A nagyvárosi lét megjelenítője, a nagyon is nyers valóságé, a minden romantikát nélkülöző szegénységé.

„Valaha kötelességszerűen megpróbálkoztam a tájleírással. Ezzel se sokra mentem. Eltelt egy idő, amíg rájöttem, hogy nekem egy pinceablak a táj, egy pocsolóya. Legjobb esetben üres mező, elhajigált, ócska lavórokkal.

Az ember felfedezi a törvényeit, és akkor megpróbálhat valamit.

A hang, az a bizonyos egyéni stílus, mázli dolga. Vagy van, vagy nincs.”

Jellegzetes humora, vagy inkább iróniája összetéveszthetetlen. Nála váratlanul, mégis természetesen jelennek meg némafilmsztárok a mozi előcsarnokában, vagy *Kossuth Lajos* a terézvárosi villamoson, és *Batthyány Lajos*, akivel annyi mindenről lehet beszélgetni. Éppúgy, ahogy Csutak mesél az öreg kerítésnek.

Lírai prózájában emlékezetvillanások keverednek a képzelet játékaival, a jelen megfakul, és a múlt újra elevenné válik. A költészet átiszínezi a kopott utcákat, tereket és a bérházak folyosóit, egy város külső és belső tereit. Előfordul, hogy a bemutatás groteszk, de mindig bensőséges, ha kell egyszerű részvétellel teli és hidegen őszinte.

A főváros igazi arcának egyes fontos motívumait csak általa ismerhetjük meg. Egyfajta látszat mögötti lényegét mutat meg a szövegekben, a sokszor rideg valóság mögötti személyes szürrealizmust.

fotók forrása: PIM

Elek Lenke: Papírszalvéta. A pöttyösre, a hófehérkésre és az ibolyásra voltam a legbüszkébb. Háromrétegűek voltak, puhák, mélynyomottak. És egészen simák. Ezeket nem cseréltem volna el semmi pénzért, még Verával sem. Pedig amikor megtudtam, hogy ő is gyűjti a szalvétákat, közeli barátónknak fogadtam. Kortársam volt, rajongott a szép papírszalvétákért, miniszoknyát hordott, mint én, beatzenét hallgatott, és csak boldog akart lenni.

Vera dolgait egy másik Vera ismertette meg velem, az irodalomtanárnőm. Onnantól kezdve mindent elolvastam Mándytól, még azt is, amit a fociról írt, pedig az egyáltalán nem érdekelt.

Magamban persze akkor még tetszikeztem, és bácsinak gondoltam. Holott semmi sem állt olyan távol tőle, mint hogy bácsi legyen. Amikor filmen megláttam, ahol orvost játszott, majdnem integettem neki, ismerősként üdvözöltem a vásznon, mint aki mindent tud róla, azt is hogy melyik cukrászdába jár, kedveli a szimplát és rajong a moziért.

A Teleki tér világát mélyrehatóan ismerte, mégis örök egzotikum maradt a számára. Mint nekem, amikor az első munkahelyemre igyekeztem reggelként a Karácsony Sándor – bocs, Karpfenstein – utca felé. Egy kis alacsony épületben működött a bérszámfejtés, délben kiszaladtunk Zsuzsával a piacra borsót venni, aztán délután, amikor elszunnyadt a főnök, meg is pucoltuk, és csak úgy az ablakon dobtuk ki a héját.

Kedves Iván! Bocs, hogy tegezlek, de közben elmúlt néhány évtized, és már furcsa lenne a tetszikezés. Ha látnád, hogy néz ki most a tér. Betonkockába költözött a piac, hatalmas üvegtáblák szikráztatják rajta a fényt nyáron. A minap voltam vendégségben egy luxuslakásban az ötödiken, gyönyörűen átalakították, csak a fürdőszoba egymillióba került. A Nap mozit befalták a multik. A sarkon albán fagyit mérnek, de ne kóstold meg, tele van habosítóval, dúsítóval, ki tudja, mivel.

Most fordult be a busz, a Modulo. Még éppen elérem.

Hogy hova lettek a papírszalvéták? Ki tudja. A költözések során eltűnt az ibolyás is, pedig azt sokáig egy külön dossziében tartottam, nehogy véletlenül összegyűrdjön.

Mentes Endre: Milyen szépen süt a nap. Nagyon ritkán ülök be a Művészbbe, de ha igen, akkor mindig Mándy Iván asztalához. Jobban mondva ahhoz az asztalhoz, ahol háromszor is láttam az utolsó éveiben.

Azóta lassan-lassan kialakult egy rítus: úgy helyezkedem el, mintha itt lenne velem a jobb oldali széken, abban a pózban, ahogy utoljára hagytam. Csak ül, mint egy halovány, saját magáról mintázott opálüveg szobor. A kávémat úgy rendezem az asztalon, hogy helyet hagyjak neki, legyen hová tenni a csészéjét, amit a csészealjjal együtt emel maga elé. Mint egy angolkisasszony. Vagy legalább is úgy, ahogy én képzelem az angolkisasszonyokat.

Ilyenkor csak nézegetünk. Tavaly egy októberi csütörtökön megpróbáltam valami suta párbeszéddel, de már a megszólításnál elakadtam. „Nézze, Mester. . .”, „Nézze, Mándy úr. . .”, „Iván bácsi, nézd. . .” Valahogy egyik sem volt helyénvaló, pedig csak annyit akartam mondani, hogy milyen szépen süt a nap.

Most itt ülünk egymás mellett. Belekortyol a presszójába, rám néz és elmosolyodik.

„Csigavér, öreg. Legközelebb menni fog.”

Török András: Három emlék. Flóra lányomat az elátkozott nyolcvanas évek első felében minden hétköznap egy óvodabuszra kellett feltennem, amely a Budán található szakszervezeti művész-óvodába szállította a pesti csemeteket. 8 óra 33-kor érkezett a busz, de mi félre mindig ott voltunk, és mereven néztük a megállónál lévő patika vasredőnyét. Pontban félkor egy fehér kismamacipős láb jelent meg lent, a redőny résében. Versengve felkiáltottunk: „Lábi! Lábi!”. Erre (vagy inkább ettől teljesen függetlenül) a láb nagyot rántott a vasredőnyön. Annak több se kellett,

felszaladt a fészkeig. Kinyitott a patika. Egy idő után eszembe jutott, hogy ez a rítus akár egy Mándy-novella története is lehetne. Mert hogy az író látásból már ismertem.

Miután a szülők, főleg operai dolgozók, könnyes búcsút vettek gyermekeiktől, átsétáltam a Művész presszóba, amely akkor még 7.30-kor nyitott. Mindenféle regényeket olvastam ott, jól emlékszem, hogy *Philip Roth Portnoy's Complaint* című könyvét ott olvastam ki. (Hát ezt soha nem fordítják le magyarra – gondoltam.)

9-ig maradtam általában, mert akkor már vagy ott volt Mándy, vagy tudtam, aznap már nem jön. Inkább nem jött, mint igen. Ha jött, általában nem írt, csak nézegette az embereket. Soha nem mertem megszólítani. Pedig hozzá igazítottam, ha nem is az életemet, de a reggelijeimet. A másik, szorgalmas író, a kismester, a vastag történeti regények szerzője, E. J. bezeg minden nap ott volt. A ruhatárban vastag fafogast rendszeresített, saját monogramját golyóstollal véste bele.

Az évtized végére, 1989-ben a legfrissebb, Budapestről szóló könyvemnek kiállították az illusztrációit, Mándyt kértük fel a megnyitó beszédre. Jött és beszélt, szabadon, a városról. Egy szót sem tudok felidézni abból, amit mondott. Csak a nézést, az aurát, az emberek megilletődöttségét. Meg hogy abban a városban, amiről ő beszélt, nem volt Buda, csak Pest.

Az utolsó emlékemet az író temetéséről őrzöm. Mint éppen hivatalban lévő kultúrpolitikus, 1995-ben én mondtam az egyik beszédet. Mert azt a benyomást keltettem a szervezőkben, mintha jól ismertem volna. Vagyis a népszerűséghez dörgölöztem. Félretettem a szöveget, amit munkatársaim a kezembe nyomtak, a saját szavaimat mondtam. Azzal fejeztem be: „Isten veled, Iván!”. Pedig nem is tegeződtünk. Most, a centenárium alkalmából azt üzenem: „Bocsásson meg nekem, mester.”

Bojár Iván András: A polgári rezisztencia szobra. Kora huszonéves voltam. Egy szétmállott világ biztos támpontokat kereső gyermeke, fogódzókat sokat megélt agg barátoktól, irodalmi és történelmi idolk mintáitól remélő fia. Öltönyt hordtam, nem farmert, western csizmát, ahogy a kortársaim. Vékony gallérú zakókat keskeny nyakkendővel. Apám két nemzedékkel idősebb barátainak levetett ruhatárából szemezgetett vállaltan divatjamúlt darabokat. Kora huszonévesen soha nem tudhatja az ember, hol éri az éjszaka. Hol alszik, ha egyáltalán. Sokszor ért olvasás közben a hajnal a Fő utcai Szép Ilonka drink bár halovány vörös fényvel derengő, középkori faragott kőoszloppal alátámasztott historiákkal átitatott terében. Nappal pedig, ha nem a bölcsészkar termeiben, folyosóin, büféjében lófráltam, beültem a Művészbbe.

Kávéháznak hívtam, nem cukrászdnak. Ma is Művész kávéházam, noha a vendéglátás most ott tenyésző műfaját éppoly nehezen tudnám meghatározni, ahogy akkoriban. Nem olyan hely, ahol kultúra éled. Már pedig a Művészbben éledt. S a belső helyiség tükör alatti asztalánál ülve majd' mindennap megélhettem ezt. Onnan esett a legjobb rálátásom a kívülről belépve bal oldali első sarokasztalra. Oda, ahol rendszerint az utolsó pesti író, Mándy Iván ült. Talán másfél évtizeddel lehetett idősebb annál, amennyi most vagyok. Aggastyán. Meghajlott hátú magas elegáns úr. Maga is öltönyös, természetes eleganciájából nem engedő. A néma, de kérlelhetetlen polgári rezisztencia szobra. Arcának finom rezdülései éteri intelligenciát sejtettek. Kis körasztalán napilapok, kávécsésze, idevaló kötelező apróságok találtak helyet. Ott és akkor nem a szövegeivel: fizikai jelenlétével képviselt egy messzi tűnt, soha vissza nem térő világot – mintha a nyugatosok leszármazottja, egy kihalt család utolsó sarja lenne. Nekem ő ott és akkor ezt a világot képviselte, énkereső éveimben e tán félreértett pózban kínált mintát, fogódzót. Még láttam őt, s míg láttam, a kávéházi asztal peremén tudatosítottam magamban az élményt: egyszer eljön az idő, amikor elmesélhetem az utánam jövőknek. Ez az idő most elérkezett.